

A felsőoktatás helyzete és szerepe az Észak-magyarországi régióban

Lőrincz Mónika

Miskolci Egyetem Egészségügyi Kar, Miskolc
lorincz.monika@gmail.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Észak-magyarországi régió Magyarország és az Európai Unió egyik leghátrányosabb helyzetben lévő térsége, „megtartóereje” rendkívül gyenge. A regionális területi egyenlőtlenségek – a nemzeti és az európai uniós felzárkóztatási programok ellenére – évről évre növekednek. A régió társadalmi és gazdasági helyzete kedvezőtlen tendenciákat mutat. A migrációs folyamatok negatív jellemzői a felsőoktatásba jelentkezők intézményválasztásában is megmutatkoznak. Az utóbbi három évben növekedett a régióban a felsőoktatásba jelentkezők száma, ezzel párhuzamosan növekedett azok aránya is, akik tanulmányaikat nem helyben, hanem elsősorban a Közép-magyarországi régióban folytatják. A kedvezőtlen tendenciák felerősödése tapasztalható a gazdasági folyamatok tekintetében is, mind a foglalkoztatottság, a helyi gazdaság szerkezete és teljesítőképessége, mind pedig az egy főre jutó jövedelem tekintetében.

A kilencvenes évek gazdasági átmenete meghatározó módon befolyásolta a társadalmi, gazdasági folyamatokat és a régió felsőoktatási intézményeinek helyzetét és folyamatosan átalakuló szerepét. Tevékenységükön belül hangsúlyossá vált az oktatás szerepe, mivel az ágazat finanszírozása a hallgatói létszám és a képzési kínálat növelésére ösztönözte az intézményeket, míg a kutatás-fejlesztés, a gazdasági szférával való új együttműködési formák kialakítása a háttérbe szorult. Az elmúlt több mint egy évtizedben és napjainkban is egyre fokozottabb igény mutatkozik arra, hogy a felsőoktatási intézmények az adott régió társadalmi és gazdasági helyzetével összhangban, felzárkóztatási- és fejlesztési lehetőségeihez igazodva alakítsák át képzési- és kutatási profiljukat.

Kulcsszavak: felsőoktatás, gazdaság, régió, társadalom

SUMMARY

Northern Hungary is one of the most disadvantageous regions of Hungary and the European Union; "keeping force" is extremely weak. The regional spatial inequalities – despite the national and EU convergence program – have been increasing year by year. The social and economic situation of the region shows negative trends. Negative features of the migration processes are manifested in the candidates' choice for tertiary education has increased in the past three years parallel with the proportion of those who are not on site, but primarily in the Central Hungarian region to continue their studies. An intensification of the negative trends is experienced in the economic processes both in jobs and the structure and performance of the local economy in respect of per capita income.

The transition from the nineties has decisively influenced the social and economic processes and the status of tertiary education institutions and their constantly changing role in the region. The role of education has become a key point of their activities as financing of the sector encouraged the institutions to increase the number of students and training offer, while R&D as form of cooperation in the economic sphere overshadowed. Nowadays and over the past decade the increasing demand to transform their educational profile has increased in accordance with the social and economic situation of the region, adjusted to the catch-up and development opportunities of the region.

Keywords: tertiary education, economy, region, society

BEVEZETÉS

Észak-Magyarország hazánk észak-keleti részén helyezkedik el, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyét öleli fel. A régió Magyarország és az Európai Unió egyik leghátrányosabb helyzetben lévő térsége, „megtartóereje” rendkívül gyenge. A regionális területi egyenlőtlenségek – a nemzeti és az Európai Unió felzárkóztatási programok ellenére – évről évre növekednek. A hátrányos helyzetben lévő térségek mára halmozottan hátrányos helyzetbe kerültek. A régió társadalmi és gazdasági folyamatai kedvezőtlen tendenciákat mutatnak mind a foglalkoztatottság, a helyi gazdaság szerkezete és teljesítőképessége, mind pedig az egy főre jutó jövedelem tekintetében. Ezért is igen fontos a halmozottan hátrányos helyzet jellemzőinek a feltérképezése, az érintett határ menti területek gazdasági-társadalmi fejlődésének előmozdítása. Ennek eredményessége jelentős mértékben a régióban fellelhető tudástőke szerepétől függ. Számos jel mutat arra ugyanis, hogy a régtől fogva meglévő regionális különbségek

tovább nőnek, vagy legalábbis konzerválódnak, s a területi periférializáció veszélye fenyeget kiterjedt belső és külső (határmenti) területeket, kistérségeket és településeket egyaránt (Baranyi, 2004).

A GAZDASÁGI-TÁRSADALMI FOLYAMATOK FŐBB JELLEMZŐI

A területi bontásban rendelkezésre álló GDP adatok alapján megállapítható, hogy a régiók között a különbségek növekedtek. Gazdasági mutatók, fejlettség alapján Észak-Magyarország helyzete az egyik legkedvezőtlenebb az országban. A régióban a bruttó hazai termék 2009-ben folyó áron 1606 milliárd forintot tett ki, az országos érték 7,4%-át. Észak-Magyarországon egy lakosra 1562 ezer forint bruttó hazai termék jutott, a régiók között a legalacsonyabb, mely az országos átlag 61%-a volt. A bruttó hozzáadott érték előállításában az egyes gazdasági ágak hozzájárulása területi egységenként jelentős eltéréseket mutatott. Országosan a GDP kétharmada a szolgáltatást nyújtó, egyharmada a

termelő ágakból származott. Észak-Magyarországon a termelő ágak szerepe 41%, a szolgáltatásoké 59% volt.

Az ipar szerepe továbbra is meghatározó Észak-Magyarország gazdaságában. Ezt alátámasztja, hogy az ágazat részesedése a bruttó hozzáadott értékből magasabb a hazai átlagnál. A térség az ország ipari termelésének 12%-át adta. Egy lakosra 2010-ben Magyarországon 2046 ezer forint, Észak-Magyarországon 2021 ezer forint ipari termelési érték jutott. A régió belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ez a mutató 16%-kal magasabb volt az országos átlagnál. A legnagyobb foglalkoztatók a fémalapanyag és fémfeldolgozási termékgyártás, illetve a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása ágazatok voltak. Az ipar szinte valamennyi ágazata jelen van a térségben, közülük néhány országosan is meghatározó. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legjelentősebb a vegyi anyag és termékgyártás, mely a megye ipari termelésének 42%-át adta. Az utóbbi időben a térségbe települt gépipari vállalkozások szerepe egyre meghatározóbb, teljesítményük 35%-kal gyarapodott 2009-hez képest. A gépipar másik fontos ágazata a járműgyártás, amely a termelésből 11%-ot képviselt. A régióban az ipari vállalkozások termékeik kétharmadát külföldön értékesítették. A legjelentősebb exportőr a gépipar, melynek termékei 96%-ban külföldre kerültek.

Észak-Magyarország más területi egységekhez viszonyított hátrányos gazdasági helyzetét, valamint az országos átlagtól való lemaradását a beruházások területén tapasztalt negatív tendenciák is alátámasztják. Ráadásul a külföldi befektetők a régiót kevésbé keresik, amit az is tükröz, hogy itt tízezer lakosra 6,3 kül-

földi érdekeltségű vállalkozás jutott, miközben a hazai átlag ennek 4,7-szerese. Magyarország uniós tagságának eredményeképpen jelentős összegű strukturális és kohéziós támogatások lehívására vált jogosulttá. A régió összesen 387,3 milliárd forint értékű támogatásban részesült 2007–2010 között, amely a hazánkban odaítélt források 8,2%-a.

Észak-Magyarországon 2011 elején 1 millió 194 ezer ember élt, az ország népességének 12%-a. Az utóbbi egy évtizedben a népesség száma 8,3%-al esett vissza a régióban. A természetes fogyás mellett a migrációs veszteség is jelentősen hozzájárult a populáció csökkenéséhez. A régiót a foglalkoztatottság alacsony szintje jellemzi. A gazdasági válság, a csökkenő kereslet munkahelyek megszűnésével, a munkanélküliek számának további emelkedésével járt. Míg országosan 7%-ról 11%-ra, addig Észak-Magyarországon 11%-ról 16%-ra növekedett a munkanélküliség. A havi bruttó átlagkeresetek növekedése 2006 és 2010 között régiós szinten 16%, országosan 20% volt, tehát a meglévő különbség tovább emelkedett.

A kutatás-fejlesztési tevékenység növelése a gazdaság fejlődésének elengedhetetlen követelménye. Észak-Magyarországon 2010-ben 191 kutatóhelyen végeztek kutatási és fejlesztési tevékenységet, amely az országban található háromezer kutatóhely 6,4%-a (1. táblázat). A kutatóhelyek 57%-a Borsod-Abaúj-Zemplén, 37%-a Heves, 6%-a Nógrád megyében működött. A kutató, fejlesztő helyek tényleges létszáma 2,8 ezer fő volt, ebből 1,9 ezer fő kutatóként dolgozott 2010-ben, akiknek 38%-a rendelkezett a tudomány doktora címmel vagy kandidátusa fokozattal.

1. táblázat

Magyarország régióinak kutatás-fejlesztési jellemzői (2011)

K+F tevékenység területe(1)	K+F helyek száma(2)	K+F helyek ráfordítása (millió Ft)(3)	K+F tevékenységet végző kutatók, fejlesztők tényleges létszáma (fő)(4)	K+F tevékenységet végző segédszemélyzet tényleges létszáma (fő)(5)	K+F tevékenységet végző egyéb fizikai és nem fizikai foglalkoztatottak tényleges létszáma (fő)(6)
Közép-Magyarország(7)	1471	202589	21464	5117	4710
Közép-Dunántúl(8)	203	16477	1624	589	518
Nyugat-Dunántúl(9)	256	15532	2137	452	562
Dél-Dunántúl(10)	203	928	2049	469	695
Észak-Magyarország(11)	191	11354	1892	438	434
Észak-Alföld(12)	307	27321	3073	1039	956
Dél-Alföld(13)	352	23617	3461	1225	1087

Forrás: Felsőoktatási Minőségfejlesztési Portál (2012)

Table 1: The regions of research and development characteristics in Hungary (2011)

Area of R&D activities(1), Number of R&D sites(2), Expenses of R&D sites (million HUF)(3), Actual number of researchers and developers engaged in R&D(4), Actual number of auxiliaries engaged in R&D(5), Actual number of other physical and non-physical employment engaged in R&D(6), Central Hungary(7), Central Transdanubia(8), Western Transdanubia(9), South Transdanubia(10), Northern Hungary(11), Northern Great Plains(12), Southern Great Plains(13), Source: Tertiary Education Quality Assurance Portal (2012)

A térségben a K+F ráfordítások legfőbb pénzügyi forrásai a vállalkozások, amelyek részesedése 2005-ben 47% volt, 2010-re 56%-ra emelkedett, ezzel szemben csökkent a központi költségvetés finanszírozó szerepe. A nonprofit szektor és a külföldi pénzügyi forrás hányada a régióban nem számottevő. A kutatóhelyek 39%-án műszaki tudományokkal, 18–18%-ban természet- és társadalomtudományokkal foglalkoztak,

amelyek összefüggésbe hozhatók a régióban található főiskolai, egyetemi képzések profiljaival (KSH, 2012).

Az elmélyült vállalat–egyetem kapcsolatok alacsony intenzitásának egyik oka, hogy a hazai tulajdonú kis- és közepes vállalkozások alacsony innovációs aktivitásuk miatt, alig támasztanak keresletet az egyetemek kutatásai iránt. Több vidéki régióban pedig hiányoznak az egyetemekkel kooperáló innovatív nagy-

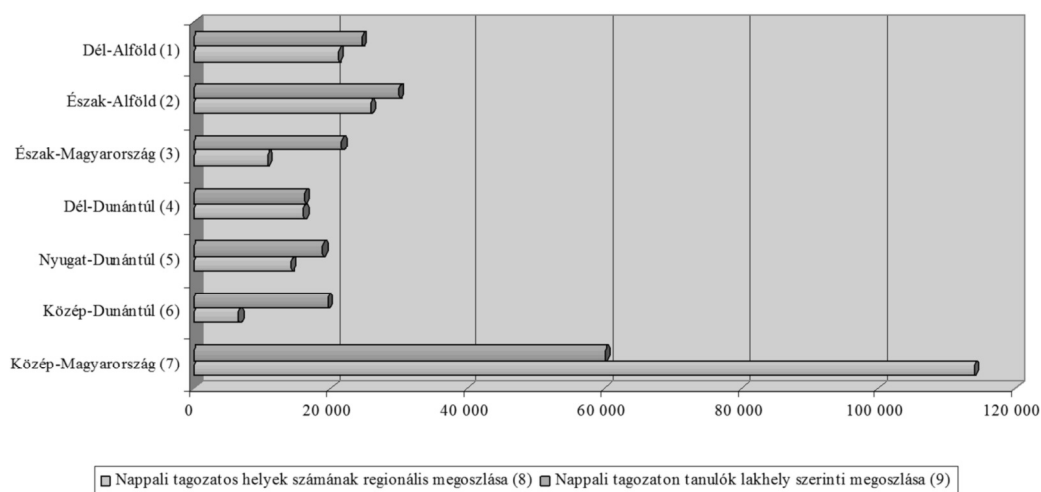
vállalatok. A jelentős innovációs teljesítménnyel rendelkező vidéki egyetemek innovációs transzferének támogatása közösségi szerepvállalást igényel, ha a helyi gazdaság hátrányos helyzetéből fakadóan az egyetemek K+F vállalati együttműködése akadályokba ütközik (Gál, 2014).

A RÉGIÓ FELSŐOKTATÁSÁNAK FŐBB JELLEMZŐI

Az Észak-magyarországi régióban három állami fenntartású felsőoktatási intézmény működik. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a Miskolci Egyetem, Heves megyében az Eszterházy Károly Főiskola és a Károly Róbert Főiskola. A felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma jelentősebben mérséklődött (26%-kal), mint

országosan (15%) (1. ábra). Nógrádban a hallgatói létszám a 2005 évi felére csökkent. A régióban tanuló 32,4 ezer hallgató döntő többsége (89%) felsőfokú alap- és mesterképzésre járt, ez utóbbiak 45%-a nappali tagozaton tanult. A 2005/2006-os tanévhez képest alacsonyabb volt a létszám mind a nappali, mind az esti, levelező és távoktatás tagozatokon, valamint az első évfolyamon is. A 2010/2011 tanévben a diákok 73%-a főiskolai, 17%-a egyetemi szintű képzésben vett részt. Továbbra is alacsony volt a felsőfokú szakképzésben és a szakirányú továbbképzésben résztvevők aránya. A doktori képzések hallgatói létszáma négytizeddel kevesebb, mint a 2005/2006 tanévben. Az észak-magyarországi felsőoktatási intézményekben 2010-ben ötezer fő szerzett oklevelet, tudományos fokozatot és címet (KSH, 2012).

1. ábra: Hallgatói mobilitási áramlat regionális tendenciái Magyarországon (2013)

Központi Statisztikai Hivatal (2014) adatok alapján saját szerkesztés

Figure 1: Regional trends in students mobility flows in Hungary (2013)

Southern Great Plains(1), Northern Great Plains(2), Northern Hungary(3), South Transdanubia(4), Western Transdanubia(5), Central Transdanubia(6), Central Hungary (7), The regional distribution of the number of full-time places(8), The distribution of full-time student residency(9), Source: own edition based on CSO data (2014)

Állami fenntartású felsőoktatási intézmények képzési szerkezete

A kilencvenes évek gazdasági átmenetének első szakaszában az egyetemek az oktatási szerepüket helyezték az előtérbe. Az ágazat finanszírozási rendszere ebben az időszakban egyáltalán nem motiválta az egyetemeken a kutatás-fejlesztést, s még kevésbé ösztökölte az egyetemeket arra, hogy új kutatási együttműködéseket alakítsanak ki a gazdasági szférával, mivel sokkal könnyebb volt fenntartani az intézményeket a hallgatói létszám extenzív növelése által. Az oktatási tevékenység – a hallgatói létszám és a képzési kínálat növekedéséből adódóan –, hangsúlyosabban jelenik meg a felsőoktatási intézmények profiljában. A képzési szerkezet ugyanakkor összefüggésben lehet az adott régió gazdasági és társadalmi folyamataival, az intézmények működésével és gazdálkodásával is. Meghatározó módon befolyásolhatja a kutatás-fejlesztési tevékenységet és aktivitást, hiszen egy szélesebb diszciplináris bázison szerveződő oktatási tevékenység magasabb kutatás-fejlesztési aktivitást eredményezhet (Gál, 2014).

Az Észak-magyarországi régió állami fenntartású felsőoktatási intézményeinek hallgatói létszáma 30923 fő volt 2011-ben. Ebből 8458 fő az Eszterházy Károly Főiskolán, 9480 fő a Károly Róbert Főiskolán és 13024 fő a Miskolci Egyetemen folytatta tanulmányait (2. táblázat).

Az egyes képzési területek megoszlását vizsgálva látható, hogy kimagaslóan magas, közel 30% a gazdaságtudományok területén tanulók aránya (3. táblázat). A műszaki képzés aránya éppen hogy csak meghaladja a 10%-ot, amely a régióban működő vállalkozások tevékenységéhez és az ipari szektor súlyához képest alacsonynak mondható. A középmezőnyben, közel 7 és 9% között található az agrár, a bölcsészettudományi, a jogi és a pedagógusképzés, valamint a felsőoktatási szakképzés. Megközelítőleg 4 és 5% közötti intervallumban található a társadalom- és a természettudomány. A közigazgatási, rendészeti és katonai, a művészet és művészetközvetítés, az orvos- és egészségtudományi terület, valamint a sporttudomány aránya nem szignifikáns. A térség társadalmi és gazdasági tendenciáihoz képest alacsony az informatika, valamint az

orvos- és egészségtudományok aránya, figyelembe véve az ipari- és szolgáltató szektor szerepét, valamint a lakosság egészségügyi állapotát. A mezőgazdaságában – a földrajzi adottságokból kifolyólag –, az országos átlagot is meghaladó mértékű az erdőgazdálkodás

szerepe. Az agrárképzés aránya jelentősnek tekinthető abból a szempontból, hogy egyetlen intézményben folyik ilyen jellegű képzés, ugyanakkor a meghirdetett alapszakok és mesterszak profilja nem illeszkedik az ágazat regionális sajátosságaihoz.

2. táblázat

Az Észak-magyarországi régió állami fenntartású felsőoktatási intézményeinek főbb statisztikai létszámadatai (2009–2012)

	2009	2010	2011	2012	Változás 2012/2009 (%) (2)
Eszterházy Károly Főiskola(1)					
Éves átlagos statisztikai létszám (fő)(3)	660	668	671	685	104
Oktatói létszám (fő)(4)	157	174	181	182	116
Hallgatói létszám (fő)(5)	8167	7903	8241	7540	92
Károly Róbert Főiskola(6)					
Éves átlagos statisztikai létszám (fő)(3)	375	381	345	271	72
Oktatói létszám (fő)(4)	105	114	123	95	90
Hallgatói létszám (fő)(5)	11587	9956	9492	8122	70
Miskolci Egyetem(7)					
Éves átlagos statisztikai létszám (fő)(3)	1478	1457	1411	1367	92
Oktatói létszám (fő)(4)	593	619	559	606	102
Hallgatói létszám (fő)(5)	13940	13546	13207	12278	88
Észak-Magyarország összesen(8)					
Éves átlagos statisztikai létszám (fő)(3)	2513	2506	2427	2323	92
Oktatói létszám (fő)(4)	855	907	863	883	103
Hallgatói létszám (fő)(5)	33694	31405	30940	27940	83

Forrás: Állami Számvevőszék (2014) adatok alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: oktatói, hallgatói létszám október 15. állapot szerint (adatok: fő, %)

Table 2: The main number highscore data in the Northern Hungarian region state tertiary education institutions (2009–2012)

Eszterházy Károly College(1), Alteration(2), Annual average headcount (capita)(3), Teaching staff (capita)(4), Number of students (capita)(5), Károly Róbert College(6), University of Miskolc(7), Northern Hungary in total(8), Note: the number of staff and students are given according to the state on October 15, (data: capita, %)

3. táblázat

A képzési területek megoszlása az Észak-magyarországi régió állami fenntartású felsőoktatási intézményei között (2011)

Képzési terület(1)	Hallgatói létszám megoszlása (%) (2)			Észak-Magyarország összesen(6)
	EKF(3)	KRF(4)	ME(5)	
Agrár(7)	-	27,9	-	8,6
Bölcsészettudomány(8)	15,8	-	6,2	6,9
Gazdaságtudományok(9)	9,7	58,6	21,3	29,6
Informatika(10)	4,0	1,2	7,2	4,5
Jogi(11)	-	-	16,1	6,8
Közigazgatási, rendészeti és katonai(12)	-	0,1	4,0	1,7
Műszaki(13)	-	-	27,1	11,4
Művészet(14)	0,3	-	0,8	0,4
Művészetközvetítés(15)	6,5	-	-	1,8
Orvos- és egészségtudomány(16)	-	-	4,0	1,7
Pedagógus(17)	20,3	-	4,3	7,4
Sporttudomány(18)	6,7	-	-	1,8
Társadalomtudomány(19)	11,0	-	4,6	4,9
Természettudomány(20)	12,1	-	0,9	3,7
Felsőoktatási szakképzés(21)	13,4	12,2	3,4	8,8
Összesen(22)	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Felsőoktatási Minőségfejlesztési Portál (2011) adatok alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: az adatszolgáltatás időpontjában a Comenius Főiskolai Kar a Miskolci Egyetemhez tartozott

Table 3: The distributon of training areas in the Northern Hungarian region state tertiary education institutions (2011)

Training area(1), Distribution of the number of students (%) (2), Eszterházy Károly College(3), Károly Róbert College(4), University of Miskolc(5), Northern Hungary in total(6), Agricultural(7), Liberal arts(8), Economics(9), IT(10), Legal(11), Administrative law enforcement and military(12), Engineer(13), Art(14), Art of mediation(15), Medical and health sciences(16), Teacher(17), Sports science(18), Social science(19), Natural history(20), Academic training(21), In all(22), Source: Tertiary Education Quality Assurance Portal own edition based on 2011 data, Note: Faculty of the Comenius College belonged to University of Miskolc at the time of reporting

Felsőoktatás – régió – eredményesség

Számos régióban – így az Észak-magyarországi régióban is –, a közép- és nagyvárosi területeken kiemelt jelentőséggel bír a felsőoktatás, a munkaerőpiac, a kutatás-fejlesztés, az innováció, a gazdasági szféra kapcsolata, illetve mindezeknek a régió versenyképességére gyakorolt hatása. Ennek okán a hazai regionális tudomány is egyre inkább a felsőoktatás felé fordul (Rechnitzer, 2010). A felsőoktatási intézmények jelenléte ugyanis katalizálhatja a helyi és regionális fejlődést, növelheti a gazdaság alkalmazkodóképességét. Elősegíthetik a foglalkoztatást, ösztönözhetik a gazdaság fejlődését és a növekedést a székhelyük szerinti régiókban. Ennek során az adott régió specifikus erősségeit és szükségleteit, a társadalmi és gazdasági folyamatokkal való kölcsönhatásait, továbbá a felsőoktatás regionális dimenzióit szükséges vizsgálni. Lengyel Imre véleménye szerint is számottevőek azok a társadalmi, gazdasági, környezeti, regionális folyamatok, melyek közvetett módon és hosszabb távon vannak hatással az intézmények teljesítményére, sikerére (Lengyel, 2003). Török álláspontja szerint a versenyképesség nem mutatható ki, hanem a gazdaság egy sajátos szempontból értelmezett állapotjelzője (Török, 2007).

A felsőoktatás, mint a jövőbeli növekedés alapját képező egyik szektor esetében, az intézményeket érintő strukturális átalakítási igényeket az adott régió társadalmi, gazdasági folyamataival, regionális beágyazottságának és szerepvállalásának figyelembe vételével érdemes számba venni. A lehetőségek hasznosításához közösen egy olyan rugalmas struktúrát kellene kialakítani, mely számba veszi a regionális adottságokat, a térségek lehetőségeit és szükségleteit, továbbá az intézmény szerkezete alkalmas a technológiai, gazdasági és társadalmi innovációk befogadására, valamint szoros együttműködésre, kommunikációra képes a regionális gazdasággal (Rechnitzer, 2009). Tamándl (2011) a regionális beágyazottságot a következőképpen körvonalazta: a felsőoktatási intézményen és a térség, a régió szereplőin egyformán múlik, hogy regionális fejlődésben a felsőoktatásnak milyen szerep jut. A felsőoktatási intézmények regionális fejlesztésben betöltött szerepének fontos eleme az oktatás, a kutatás, a kulturális és közösség fejlesztési feladathoz kapcsolódó tevékenységek területén meglévő regionális és külső kapcsolatok színvonala, továbbá az intézmények vonzáskörzete (Tamándl, 2011).

Amennyiben a felsőoktatást – és a hozzá kapcsolódó fejlesztéspolitikai irányvonalakat – regionális megközelítésben vizsgáljuk, a Goddard-féle regionális elkötelezettségű egyetem modelljének „víziója” lehetne a fejlesztési irányvonalak fő mozgatórugója. A modell általános kritériumai az alábbiak szerint kerültek meghatározásra:

- A hallgatók többsége a helyi régióból érkezik és a végzettség, diploma megszerzését követően a régióban helyezkedik el, mely előfeltétele egyrészt az elegendő számú potenciális állás- és munkahely a friss diplomások számára, másrészt a felsőfokú intézmény elégtise ki a régió üzleti és gazdasági szférájának igényeit a képzési és továbbképzési programjaival, K+F és innovációs tevékenységével.

- Ez az együttműködés mindkét fél számára hasznos, hiszen a régió munkaerőpiaca megfelelő számú és összetételű, képzett munkavállalóhoz jut, az egyetem pedig ellentételezésként a régió és a gazdaság sokoldalú támogatását élvezheti.
- Az egyetemen felhalmozott elméleti és gyakorlati tudásanyag arra predesztinálja az intézményt, hogy aktívan vegyen részt a régiót érintő fejlesztési programokban.
- Ez az együttműködés nem szűkíthető le egyetlen célra, az oktatás-, kutatás-, gazdaságfejlesztés funkcióhármását egyaránt be kell töltenie. A 21. század globálisan jelentkező új kihívásainak ugyanis csak egy tanuló egyetem által támogatott tanuló régió tud megfelelni, amely a két fél aktív, sokoldalú, állandóan megújulni képes együttműködését feltételezi (Chatterton és Goddard, 1999; Stone, 2000; Tamándl, 2011).

A megújulásra, vagyis az „innovációra” való törekvés az emberi természet alapja. A jobb életért való küzdelem – bármilyen formában is nyilvánuljon meg –, örök. Az emberi, társadalmi fejlődést szolgáló innovációs verseny nem ismer határokat – akadályoztatása legfeljebb időszakos –, melynek egyik lényeges színtere a felsőoktatás. A felsőoktatás rendkívül széles skálájú szerkezeti szintjei és eredményessége között évszázadok óta folyik a versengés, a világ mondhatni valamennyi térségében. Az intézmények oktatási és kutatási potenciáljukkal az ország, a régió társadalmi, gazdasági fejlődését akkor tudják jó hatásokkal szolgálni, ha a hosszú távú célok kialakításában és megvalósításában aktívan részt vesznek, illetve részt vehetnek.

A felsőoktatás eredményességének egyik lehetséges megközelítését – figyelembe véve az oktatási tevékenység fokozottabb előtérbe kerülésének okait –, a következő tényezőkn keresztül közelíthetjük meg. Ezen paraméterek tartalmilag szoros kölcsönhatásban vannak, meghatározó mértékben befolyásolhatják egy adott intézmény eredményességét és versenyképességét. Jelentőségüknek lényegesebb jellemzői hat tömör kérdésre adott válaszban fogalmazhatók meg. Az első ezek közül *ki oktat*, ami arra vonatkozik, hogy az oktatói, kutatói humánerőforrásnak rendelkeznie kell a naprakész, magas szintű, szakma-specifikus felkészültséggel, ennek fenntartása és fejlesztése elengedhetetlen. Szükségszerű továbbá a hazai és nemzetközi elméleti és gyakorlati szaktekintélyek bevonása a képzésbe. Ezzel szorosan összefüggő kérdés a *kit oktat*, amely az intézményekbe beiskolázandó hallgatók megfelelő szintű előtanulmányaira, valamint a választott szakmai irányokhoz szükséges affinitásra utal. Szelekálásuk az előtanulmányok eredményessége és a képességek alapján történhet. Az oktatási tevékenység tartalmát és a diplomák minőségét meghatározó módon befolyásolja a *mit oktat* kérdés, amely az oktatott tananyag szakmai, tartalmi naprakészségét, folyamatos fejlesztését, teljességének maximalizálását foglalja magában. Továbbá az ország, a régió társadalmi, gazdasági fejlődési céljainak, feladatainak megvalósításához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretanyagok átadását. A negyedik paraméter a *hol oktat* (régiók) a területiséget érinti, a megfelelő színvonalú oktatáshoz szükséges infrastruktúrális, személyi, szellemi, eszköz-, tar-

talmi és formai igények biztosítását. Az adott intézmény földrajzi helyzetéből adódó társadalmi és gazdasági lehetőségek maximális beintegrálását (a negatívumok kompenzálását). Az intézmény képzési potenciáljából adódó lehetőségek hasznosítását az adott régió határain belül és túl (kiemelt figyelemmel a hátrányos helyzetben lévő régiók felsőoktatási intézményeire, az ezeknél érvényesülő és kumuláltan jelentkező negatív hatásokra). Az oktatás módszertanának és az oktatás eredményességének és céljainak megvalósítását biztosító módszerek megválasztása és fejlesztése a *hogyan oktat* kérdéskörben körvonalazható. Az elméleti és gyakorlati képzés arányainak helyes megválasztását, az adott régió hosszú távú igényeihez való átgondolt, objektív illeszkedést foglalja magában. Végül, de nem utolsó sorban a fentiekben felvázolt, az oktatás minőségét és eredményességét erősítő paraméterek, egyébként itt nem tárgyalt befolyásoló tényezőkkel együttes finanszírozása a *mennyiért oktat* kérdésben összegezhető, amely erős kölcsönhatásban áll egy adott intézmény igen jelentős, országhatáron belüli, valamint nemzetközi versenyben elért eredményeivel.

Az oktatás eredményességében elért sikerek rendkívüli módon emelik az intézmény értékét, keresettségét növelik, költségeit relatíve csökkenthetik, költséghatékonyágát pedig relatíve növelhetik. Egy intézmény eredményességét döntően a társadalom és a gazdaság szereplői ítélik meg és értékelik. Az, hogy egy adott felsőoktatási intézmény mennyiben felel meg a vele szemben támasztott – az eredményességet és a versenyképességet meghatározó – követelményeknek, részben saját eredményei, részben törvényi előírások határozzák meg. Az előzőekben tárgyalt elvárások azt kívánják jelezni, hogy az egyes intézmények számára a felsőoktatási minősítési rendszerben, a versenyképességük fokozása igen komoly feladatok megoldását határozzák meg.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány keretében igyekeztem felvázolni az Észak-magyarországi régió általános jellemzőit. A társadalmi és gazdasági folyamatok közül elsősorban azok a tendenciák kerültek kiemelésre, amelyek meghatározó módon befolyásolhatják a régió felzárkóztatási- és fejlesztési lehetőségeit, valamint a térség állami fenntartású felsőoktatási intézményeinek helyzetét és regionális szerepvállalását. Bemutattam a térség felsőoktatási intézményeinek főbb jellemzőit, statisztikai tendenciáit. Az oktatási tevékenységük előtérbe kerülése okán, kiemelésre és értékelésre került a képzési szerkezetük összetétele és megoszlása. Elméleti megközelítésben és általánosan, röviden összefoglaltam a felsőoktatás és a régiók közötti együttműködés területeit, kiemelve azok lehetséges, kölcsönös előnyökön alapuló főbb tényezőit.

Az elemzések eredményeként megerősítést nyert, hogy az olyan hátrányos térségekben, mint az Észak-magyarországi régió, a társadalmi és gazdasági folyamatok – illetőleg ezek tendenciái –, a kutatás-fejlesztési tevékenység és az innováció szoros összefüggést mutatnak, amiben kiemelt helye és szerepe van a régió felsőoktatási intézményeinek. Napjainkban egyre fokozottabb igény mutatkozik arra, hogy a felsőoktatási intézmények az adott régió társadalmi és gazdasági helyzetével összhangban, felzárkóztatási- és fejlesztési lehetőségeihez igazodva alakítsák át képzési- és kutatási profiljukat. Mindezeket a folyamatokat alapvető módon befolyásolják az ország gazdaság-, fejlesztés- és területpolitikai célkitűzései, valamint a célok megvalósításának eszközei.

IRODALOM

- Állami Számvevőszék (2014): Jelentés az Eszterházy Károly Főiskola ellenőrzéséről – az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodásának, működésének ellenőrzése.
- Állami Számvevőszék (2014): Jelentés a Károly Róbert Főiskola ellenőrzéséről – az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodásának, működésének ellenőrzése.
- Állami Számvevőszék (2014): Jelentés a Miskolci Egyetem ellenőrzéséről – az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodásának, működésének ellenőrzése.
- Baranyi B. (2004): Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. *Tér és Társadalom*. 18. 2: 1–21.
- Chatterton, P.–Goddard, J. (1999): The response of HEIs to regional needs, *Economic Geography of Higher Education – Knowledge infrastructure and learning regions*, edited by Roel Rutten, Frans Boekema and Elsa Kuijpers. Taylor & Francis Group e-Library. London. 19–41.
- Felsőoktatási Minőségfejlesztési Portál (2012): Intézményfejlesztési Tervek adattáblái.
- Felsőoktatási Minőségfejlesztési Portál (2012): Magyarország régióinak kutatás-fejlesztési jellemzői 2011.
- Gál Z. (2014): A felsőoktatás területi szerkezetének változásai. *Educatio*. 23. 1: 108–120.
- KSH (2012): Észak-Magyarország megyéinek gazdasági-társadalmi helyzete 2010.
- KSH (2014): Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő, nappali képzésben tanulók száma képzési hely és lakhely szerint (2005–)
- Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress. Szeged. 454.
- Rechnitzer J. (2009): A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. *Educatio*. 18. 1: 50–63.
- Rechnitzer J. (2010): A felsőoktatás regionalitása, a régiók és a felsőoktatás. [In: Töröcsik M.–Kuráth G. (szerk.) *Egyetemi marketing, marketing a felsőoktatásban*.] Pécsi Tudományegyetem. Pécs. 35–49.
- Stone, I. (2000): Universities at the heart of the regional economic development. *Northern Economic Review*. Durham. 30. 1: 69–93.
- Tamándi L. (2011): A felsőoktatási intézmények versenyképességi tényezői, különös tekintettel a diplomás pályakövetésre. *Doktori értekezés*. Szent István Egyetem. Győr. 219.
- Török Á. (2007): A versenyképesség egyes jogi és szabályozási feltételei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*. 54. 12: 1066–1084.